

Motion till riksdagen

1987/88:So32

av Nils Carlshamre m. fl. (m)
med anledning av prop. 1987/88:176 om
äldreomsorgen inför 90-talet

I proposition 1987/88:176, Äldreomsorgen inför 90-talet, ger regeringen sin syn på mål och riktlinjer för äldreomsorgen och ett antal förslag.

Vi kan, till att börja med, konstatera att regeringens syn på äldreomsorgen i betydande utsträckning kommit att överensstämma med vad vi från moderat sida sedan länge förfäktat. Således noterar vi med tillfredsställelse att propositionen lyfter fram och anger de äldres rätt att själva bestämma, rätten till trygghet och rätten till valfrihet som de tre grundläggande principerna för äldreomsorgen och äldrevården.

Även om propositionens förslagsdel har förtjänster, motsvarar den inte principdeklarationen. En svår brist finner vi det t. ex. vara att det i propositionen saknas förslag som syftar till ett större inslag av alternativ till offentligt bedriven äldreomsorg. Närståendevård med ersättning från sjukförsäkringen och förbättrade förutsättningar för anhörigvård är välkomna förslag, men inte tillräckliga.

Alternativ inom äldreomsorgen som uppfyller rimliga kvalitetskrav, de må gälla såväl institutionell omsorg som hemtjänstverksamhet, bör berättiga till statsbidrag på samma villkor som motsvarande kommunal verksamhet.

Vi anser också att valfrihetsprincipen bör skrivas in i såväl socialtjänstlagen som hälso- och sjukvårdslagen.

Vidare menar vi att det bör införas en allmän, obligatorisk sjukvårdsförsäkring, att denna skall omfatta alla – även pensionärer – och ersätta landstingsskatten som den främsta finansieringskällan för hälso- och sjukvården. Försäkringen skall följa patienten och medge frihet i valet av vårdgivare och vårdformer. Förslag om detta har vi tidigare denna vår lagt fram i motion 1987/88:So426 av Carl Bildt m. fl.

I avvaktan på en sådan reform bör varje patient tillerkännas en i lag inskriven rätt att komma under behandling i rimlig tid även om behandlingen då måste ske inom annat landstingsområde, privat eller utomlands. En sådan vårdgaranti är angelägen inte minst för de äldre patienterna.

Vi kommer i det följande att något utveckla vad vi hittills berört samt därutöver att ta upp synpunkter på och föreslå viss komplettering av den delegation som skall bereda frågan om vissa förändringar av huvudmannaskapet för samhällets insatser för de äldre.

Till sist tar vi upp frågan om pensionärernas beskattning mot bakgrund av propositionens förslag om skattefri ersättning i vissa fall vid närståendevård.

Valfrihet förutsätter mångfald. Mångfald förutsätter att inte bara kommuner och landsting, utan även kyrkor, samfund och andra ideella organisationer skall kunna vara huvudmän för äldreomsorg och äldreomsorg. Enskilda initiativ måste få växa fram. Varför skulle inte ett ungt par få möjlighet att starta och driva ett ålderdomshem i kyrkbyn på landet så att de äldre, om de så önskar, kunde välja den boendeformen i stället för att flytta till servicehuset i staden? Samma valfrihet kunde ges de gamla i storstadskvarteret, där ett enskilt vårdhem skulle ge möjlighet att bo kvar i den egna stadsdelen, där man tillbringat huvuddelen av sitt liv.

Den kommunala och landstingskommunala vården och omsorgen skall givetvis finnas kvar. Den är många gånger mycket bra, men kan bli bättre om det finns alternativ. Den offentliga verksamheten kan dra nytta av vad alternativen utvecklats och prövat. Detta har vi sett inom bl. a. barnomsorgen och sjukvården. Detsamma gäller äldreomsorgen.

Alternativen kan och bör finnas på alla nivåer: servicehus, ålderdomshem, hemtjänst och sjukhem. Finansieringsformer måste utvecklas så att alla får en verklig valmöjlighet. Genom mångfald nås såväl sociala som ekonomiska fördelar. Alla erfarenheter visar att alternativen snarare är mindre kostnadskrävande än de traditionella vård- och omsorgsformerna i offentlig regi.

De som arbetar inom äldreomsorgen skulle tjäna på mångfald och flexibilitet. För dem som valt att arbeta inom den viktiga vårdsektorn är möjligheten till val av arbetsgivare nu mycket begränsad. Bl. a. innebär detta en hämsko för utvecklingen av nya arbetsmetoder. Större möjligheter att byta arbetsplats och att omsätta och utveckla egna idéer i fråga om vård och omsorg skulle göra vårdraket mer attraktivt, vilket med tanke på rekryteringsproblemet är nödvändigt.

I propositionen berörs frågan om andra enskilda insatser än anhörig- och närståendevård endast flyktigt genom konstaterandet att "också andra initiativ som kan komplettera samhällets service och vård bör uppmuntras". Som exempel anges "äldrekooperativ och föreningsdrivna verksamheter".

Förslag till hur denna uppmuntran av alternativa äldreomsorgsinsatser bör utformas saknas däremot. Emellertid redovisas att ansvarsfördelningen inom äldreomsorgen skyndsamt skall ses över i syfte att åstadkomma ett mer enhetligt ansvar. I propositionen förordas ett vidgat primärkommunalt ansvar. Med hänsyn till att de äldre som behöver omsorg och vård nu inte sällan oförskyllt får sitta emellan p. g. a. kompetens- och (kostnads)ansvarstvister mellan kommuner och landsting, ansluter vi oss till bedömningen i propositionen.

Vi förutsätter att den nämnda översynen bl. a. leder fram till sådana förslag, som måste föreläggas riksdagen, t. ex. om lagändringar. Enligt vår mening är det lämpligt att i detta sammanhang också bereda frågan om stimulans och stöd för alternativ äldreomsorg och äldreomsorg utifrån principen att initiativ som uppfyller rimliga kvalitetskrav bör ha rätt till samma stöd från det allmänna som motsvarande offentligt bedrivna verksamhet. Ett förslag med detta syfte bör föreläggas riksdagen.

Att kunna välja hemhjälp

Bristen på hemhjälp är inte bara en brist på personal. Det är i stora stycken en brist på organisation. Kommunerna måste medverka till flexibla lösningar. Den hjälpbehövande skall själv kunna välja hemvårdsbiträden; t. ex. få anställa en granne eller en anhörig efter samma taxa som gäller för övriga inom hemtjänsten. En grupp pensionärer kan bilda en förening eller ett kooperativ, som anställer sina egna biträden. Kyrkor, samfund och andra ideella organisationer kan också i större utsträckning engageras i hemvårdsarbetet.

Självkänslan stärks hos den som behöver hjälp i hemmet om vederbörande själv får bestämma utformningen och tiden för insatserna och likaså vem som skall hjälpa till hemma. Redan från början kan man då i större utsträckning komma överens om arbetets uppläggning. Detta kan också påverka de personliga relationerna positivt. Att själv kunna bestämma när och hur maten skall lagas och serveras, när promenaden skall tas eller vid vilken tid man skall gå till sängs, måste vara en självklarhet även för de äldre.

Hemtjänst i enskild regi innebär en välkommen förstärkning. Genom sin organisation som företag med ett begränsat antal hemsamariter bör sådan hemtjänst kunna erbjuda stor kontinuitet och kanske också en bättre helhetssyn och högre servicenivå. Även för dem som arbetar i hemtjänsten är det bra att kunna välja arbetsgivare. Detta kan också underlätta rekryteringen till detta viktiga yrke.

Vad vi här anfört om nödvändigheten av flexibelt organiserad hemtjänst, med inslag av enskilt bedriven verksamhet, till gagn för mångfald och valfrihet, bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

Utveckla i stället för avveckla

Nu pågår nedläggning av många mindre enskilda sjuk- och vårdhem utifrån principen om avinstitutionalisering. Vi anser att detta är fel. Det är högst oansvarigt av kommuner och landsting att förorsaka att små, väl fungerande enskilda sjuk- och vårdhem tvingas upphöra, samtidigt som behovet av vård och omsorg är stort.

Även i framtiden behövs bra och väl fungerande sjukhem. Inriktningen bör vara att utveckla dessa hem till att uppfylla dagens krav i stället för att avveckla dem.

Vi anser att regeringen skall ta erforderliga initiativ för att ta till vara den personella, organisatoriska och fysiska resurs som de enskilda sjuk- och vårdhemmen representerar. Detta kan ske i samarbete med de enskilda vårdhemmens intresseorganisationer samt landstings- och kommunförbunden.

Lagfäst valfrihet

Som vi nämnt, för propositionen fram valfriheten som en bärande princip för samhällets service- och vårdinsatser för de äldre. Detta är utmärkt. Men

principen måste i konsekvensens namn skrivas in i lagen för att inte enbart förbli en vacker tanke.

Mot. 1987/88
So32

Att den enskildes rätt att få välja skrivs in i vårdlagstiftningen är en angelägen åtgärd, visar åtskilliga exempel på förflyttning av gamla mot deras vilja, t. ex. i samband med hemtagning till eget boende. Så t. ex. har en 80-årig kvinna under de senaste 20 åren bott på ett litet enskilt vårdhem i Småland. Hon har rotat sig på orten. Här har hon sina sociala kontakter. Hon tillhör bl. a. en frikyrkoförsamling och vill under inga omständigheter flytta. Hon känner trygghet på vårdhemmet. Detta är hennes hem. Så beslutar Jönköpings läns landsting helt plötsligt att hon skall flytta. Hon skall "hem" till Nässjö i eget boende. Bakom beslutet står en majoritet av politikerna. De moderata ledamöterna i landstinget står på kvinnans sida.

Kvinnan blir förtvivlad. Efter många diskussioner, i massmedier och i andra sammanhang, retireerar landstinget och säger att hon får bo kvar tills vidare.

Ärendet JO-anmäls och kritiken blir hård. JO skriver: "Enligt min mening är det skrämmande att se att olika myndigheters strid om vem som skall svara för kostnaden för vården kan drabba en enskild människa som skett i detta fall." En lagfäst valfrihet för kvinnan hade inneburit att hon förskonats från denna uppslitande upplevelse. Även om ett sammanhållet ansvar för äldreomsorg och äldrevård kommer till stånd, ger det en god trygghet om valfriheten skrivs in i såväl socialtjänstlagen som hälso- och sjukvårdslagen.

Vårdgaranti till alla

Den sjukvårdsdebatt som på moderat initiativ anordnades i riksdagen tidigare denna vår, förorsakades av de nu allt mer uppenbara bristerna i den svenska sjukvården. Långa operations- och vårdköer kan inte accepteras, allra minst när patienterna riskerar livet i väntan på vård. Men detta är ingen ovanlighet. Vidare finns åtskilliga exempel på att vården av äldre människor får stå tillbaka, vilket strider mot hälso- och sjukvårdslagen.

I mycket beror sjukvårdens otillräcklighet på byråkrati, prestige, dålig organisation och brist på flexibilitet. Den politiska styrningen av sjukvården är för stark. Patienternas önskemål, den medicinska kompetensen och de enskilda initiativen ges inte ett tillräckligt utrymme. Därför har vi tidigare denna vår upprepat vårt förslag att det s. k. Dagmar-systemet för ersättningar från sjukvårdsförsäkringen skall avskaffas, eftersom det inskränker patienternas möjligheter att fritt välja lärare eller sjukgymnast.

Vi har också, som inledningsvis nämnts, föreslagit en väsentlig förbättring för patienterna genom en allmän, obligatorisk sjukvårdsförsäkring som ger patienterna valfrihet utan att i något avseende öka den enskildes kostnader. Eftersom detta förslag innebär en betydande omläggning av sjukvårdens finansiering från i huvudsak skatte- till försäkringsfinansiering, krävs ett omfattande utredningsarbete och andra förberedelser innan förslaget kan genomföras. I första hand kommer sedan primärvården att innefattas, dvs. även den äldrevård som aktualiseras i den nu föreliggande propositionen.

Följaktligen kan inte vårt förslag till en reformering av den allmänna försäkringen lösa de nu akuta vårdbehoven, som ger sig uttryck i långa vårdköer. Helt naturligt svarar de äldre i hög grad för efterfrågan på vård, men de får inte alltid sådan vård som hälso- och sjukvårdslagen ger dem rätt till.

För att råda bot på dessa missförhållanden bör det i hälso- och sjukvårdslagen skrivas in att patienten har rätt att komma under behandling inom rimlig tid. Det kan t. ex. inte accepteras att ungefär 100 patienter dör årligen i väntan på en hjärtoperation.

Får man inte vård i sitt eget landsting, skall man på det egna landstingets bekostnad kunna få det vid en privat klinik, i ett annat landsting eller utomlands.

Denna vårdgaranti har vi tidigare krävt liksom de moderata grupperna i samtliga landsting. Vi vidhåller kravet.

Delegationen för ett samlat kommunalt ansvar

Som vi redan berört, kommer enligt vad som framgår av propositionen en särskild delegation att närmare bereda frågan om sådana förändringar av huvudmannskapet och andra förändringar att ansvaret för äldreomsorgen blir mer enhetligt. Kommunerna bör bli ansvariga för hela äldreomsorgen inklusive hemsjukvården och vård på sjukhem. Det är den åsikt propositionen för fram. Som vi nämnt tidigare, är vi av samma mening.

Delegationen, i vilken företrädare för bl. a. Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet skall ingå, skall ledas av statsrådet Bengt Lindqvist. Arbetet avses bedrivas skyndsamt och avslutas före utgången av innevarande år och den förändrade ansvarsfördelningen träda i kraft år 1991.

Vi har i princip ingen erinran mot denna upplägning. Men en så viktig uppgift, som uppdras åt delegationen, kräver enligt vår mening en parlamentarisk representation.

Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Beskattningen av pensionärer måste mildras

Hemvårdsbidrag till närstående vårdare – det gäller främst pensionärer – kan med regeringens förslag i vissa fall bli skattefria. Det gäller närstående personer, som är gifta eller samboende med den vårdbehövande. I övriga fall beskattas närståendevårdaren för den ersättning som denne uppbär av den vårdbehövande för de tjänster som utförts, även om ersättningen som sådan är skattefri för mottagaren i första ledet, dvs. den vårdbehövande.

Även om rättsläget enligt riksskatteverkets uppfattning är oklart ifråga om beskattningen av nu utgående hemvårdsbidrag, förefaller tillämpningen vara densamma som den som kommunalskattelagen ger utrymme för ifråga om hemsjukvårdsbidrag. Med propositionens förslag genomfört, kommer det att stå helt klart att även hemvårdsbidrag – och inte enbart hemsjukvårdsbidrag – blir skattefria när de utbetalas till den vårdbehövande. Detta åstadkoms genom en enkel komplettering av kommunalskattelagen.

Att en vårdbehövande mot skälig ersättning skall kunna få hjälp av exempelvis en pensionerad granne är bra. Propositionen lanserar en god tanke. I praktiken kommer den emellertid inte att leda till önskat resultat. De orimliga marginaleffekter som pensionärernas extrainkomster drabbas av i form av skatteskärpning och minskade bidrag, även vid måttliga inkomster och "förmögenheter", hämmar intresset för många att vara en hjälpende hand. Av den erbjudna ersättningen blir det med gällande skatte- och bidragsregler knappast någonting över.

Vi har i annat sammanhang föreslagit särskilda åtgärder för att minska pensionärernas marginaleffekter.

I anslutning till den nu föreliggande propositionen vill vi aktualisera tanken på en generell skattefrihet för hemsjukvårds- och hemvårdsbidrag, främst med hänsyn till konsekvenserna för pensionärer av en beskattad ersättning. Möjligen kan skattefriheten tänkas bli förbehållen endast pensionärer. Det bör ankomma på regeringen att göra närmare överväganden och avge förslag i denna fråga.

Detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.

Det torde ankomma på vederbörande utskott att utarbeta erforderlig författningstext.

Hemställen

Med stöd av det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag syftande till att alternativ äldreomsorg och äldreomsorg som uppfyller rimliga kvalitetskrav ges rätt till samma stöd från det allmänna som motsvarande offentligt bedrivna verksamhet,

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om nödvändigheten av valfrihet och flexibilitet i hemtjänsten,

3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att en fortsatt nedläggning av enskilda sjuk- och vårdhem bör bringas att upphöra och att den personella och fysiska resurs som denna sjuk- och vårdhemsverksamhet representerar skall tillvaratas,

4. att riksdagen beslutar om sådana ändringar i socialtjänstlagen att den enskildes valfrihet stärks i enlighet med vad i motionen anförts,

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna det i motionen anförda önskemålet att delegationen för ett samlat kommunalt ansvar för äldreomsorgen ges en parlamentarisk sammansättning,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om införandet av en generell skattefrihet för hem-sjukvårds- och hemvårdsbidrag, främst med hänsyn till konsekven-serna för pensionärer av en beskattad ersättning.

Mot. 1987/88
So32

Stockholm den 6 juni 1988

Nils Carlshamre (m)

Göte Jonsson (m)

Görel Bohlin (m)

Ingvar Eriksson (m)

Ann-Cathrine Haglund (m)

Gullan Lindblad (m)

Jerry Martinger (m)

Barbro Nilsson (m)

Sten Andersson (m)

i Malmö

Ingegerd Troedsson (m)

Göran Ericsson (m)

Karin Falkmer (m)

Siri Häggmark (m)

Blenda Littmarck (m)

Ewy Möller (m)

Karl-Gösta Svenson (m)